

ราชรถบุษบกในล้านนา

หอสมุดแห่งชาติรัชมังคลาภิเษก เชียงใหม่
Ratchamangkhaphisek National Library Chiang Mai

องค์ความรู้เรื่อง ราชรถบุษบกในล้านนา

เรียบเรียงโดย สุคนธ์ทิพย์ จันทะสุน บรรณารักษ์ชำนาญการ

ราชรถ

“ราชรถ” หมายถึง ยานพาหนะชนิดล้อเลื่อน มีบุษบกเป็นเครื่องประกอบพระราชอิสริยยศของพระมหากษัตริย์ไทย (ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๕๖, น. ๙๕๐) ในภาษาบาลี มาจากคำว่า ราช + รถ กล่าวคือ รถของ พระราชา หรือพระเจ้าแผ่นดิน เป็นพาหนะแห่งพระราชนับว่าเป็นหนึ่งในเครื่องประดับพระบรมราชอิสริยยศของพระมหากษัตริย์และพระบรมวงศานุวงศ์ ซึ่งแสดงให้เห็นถึงฐานันดรศักดิ์ของผู้ใช้และเป็นพาหนะประกอบในราชพิธีของราชสำนักมาจนถึงปัจจุบัน

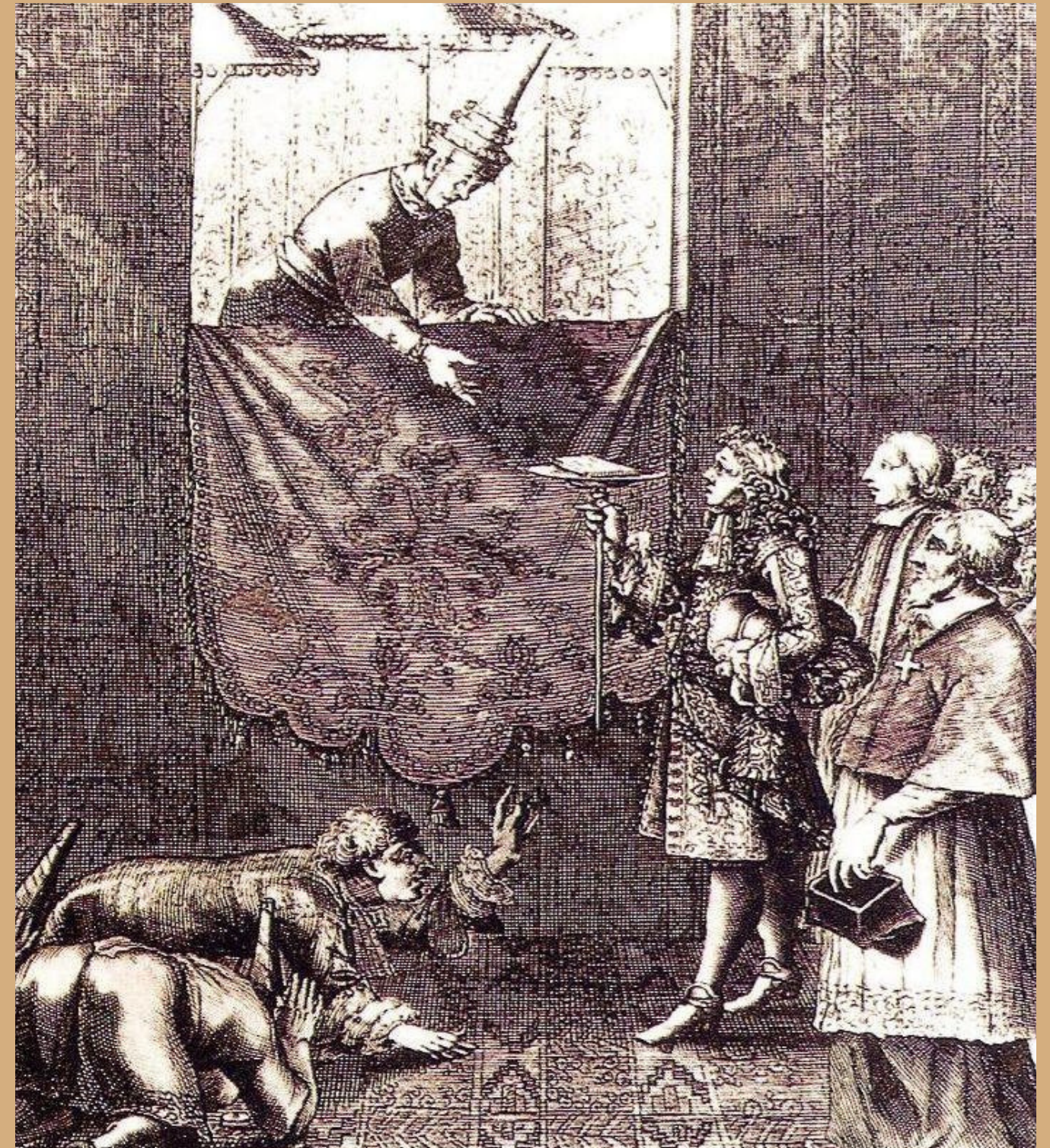
“ราชรถ” ถือเป็นพาหนะที่มีอิสริยยศศักดิ์สูงสุด ใช้เฉพาะพระมหากษัตริย์หรือพระบรมวงศ์ที่ได้รับพระราชทานสัปตปฎลเศวตฉัตร

ภาพ : พระมหาพิชัยราชรถ (กรมศิลปากร, ๒๕๖๐)

ราชรถในประวัติศาสตร์ไทย

“ราชรถ” เป็นราชพาหนะประดับประดาเกียรติพระมหาษัตริย์ตามขัตติยราชประเพณีนำมาใช้ในราชสำนักไทยปรากฏหลักฐานชัดเจนตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาสืบเนื่องมาจนถึงกรุงรัตนโกสินทร์ ราชรถที่ใช้ในไทยที่เก่าแก่ที่สุดปรากฏในจดหมายเหตุ ในรัชสมัยของสมเด็จพระนารายณ์มหาราช โดยราชทูตจากฝรั่งเศส (ชอวาล็อง เดอ ช็อมองต์) เชิญพระราชสาส์นเจริญพระราชไมตรีมาราชสำนักไทย มีความตอนหนึ่งว่า “ท่านราชทูตลงจากเสลี่ยง แล้วเชิญพระราชสาส์นลงจากราชรถ ประคองพานพระราชสาส์นอย่างเข้าไปในเขตพระราชวัง” (วิทยุ พิณคันเงิน, ๒๕๕๖, น. ๘๔)

ในสมัยโบราณของไทยถือว่าราชรถเป็นเครื่องประกอบพระราชอิสริยยศและใช้ในพระราชพิธีที่สำคัญต่างๆ เช่น พระราชพิธีฉัตรมงคลด้วยพระบรมศพ เป็นต้น (กรมศิลปากร, ๒๕๖๓, น. ๘)

ภาพ : ชอวาล็อง เดอ ช็อมองต์กับคณะทูตฝรั่งเศสทูลเกล้าถวายพระราชสาส์นสมเด็จพระนารายณ์มหาราช เมื่อ 18 ตุลาคม พ.ศ. 2228 (วิจิตรวงศ์ ณ บ่อมเพรช, ๒๕๕๘)

ราชรถในล้านนาไทย

วัฒนธรรมล้านนา มีคติความเชื่อว่า “ราชรถ” หมายถึง พาหนะของ พระราชาและเทพดาชั้นสูง หรือพาหนะประดิษฐาน ลังอันเป็นที่เคารพบูชา คู่บ้านคู่เมือง ในคตินิยมว่าด้วยราชรถ บุษบกล้านนา จะนิยมใช้บุษบกประดิษฐานลังอันเป็นมงคลหรือ ลังควรค่าแก่การสักการบูชา อาทิ พระบรมสารีริกธาตุ พระพุทธรูปสำคัญคู่บ้านคู่เมือง มากกว่าการใช้เป็นที่ประทับของพระราชา หรือพระมหากษัตริย์ โดยที่ประทับกษัตริย์ล้านนาจะวางลดหลั่น ลงมาจากตัวบุษบกอีกชั้นหนึ่ง ซึ่งมีขนาดเล็กกว่าบุษบกบนราชรถ ในวัฒนธรรมอยุธยาและรัตนโกสินทร์ ดังปรากฏให้เห็นในรูปแบบ ราชบุษบกในล้านนาปัจจุบัน (เทศบาลนครเชียงราย, ๒๕๖๐, น. ๑๓)

ภาพ : ราชรถบุษบกล้านนาใน “ประเพณีอัฐบูชาพระพุทธรูปแวตเวียงเจียงฮาย”
(เทศบาลนครเชียงราย, ๒๕๖๐, น. ๙)

ราชรถบุษบกล้านนา

ภาพ : บุษบก (เทศบาลนครเชียงราย, ๒๕๖๐, น. ๒๓)

ราชรถล้านนา มีองค์ประกอบ ๒ ส่วน คือ

๑. ตัวราชรถ

๒. บุษบก คือ มณฑปขนาดเล็ก ลักษณะเป็นเรือนยอดปราสาททรงสูง มีชั้นยอดเป็นหลังคาซ้อน ชั้นยอดแหลม โดยจะเน้นความประณีตวิจิตร บรรจงของลวดลายที่ตัวเรือนบุษบกมากกว่าตัวราชรถ ซึ่งในวัฒนธรรม ล้านนา จัดแบ่งฐานศักดิ์ของบุษบก ดังนี้

๑. บุษบกเรือนยอดปราสาททรงสูง ใช้สำหรับพระมหากษัตริย์

พระบรมวงศ์ พระราชโอรส และพระมหาเถระ รวมถึงคหบดีชั้นสูง

๒. บุษบกทรงปากบาน ใช้สำหรับกลุ่มคหบดี ขุนนาง ชนชั้นผู้ดี และสามัญชนที่มีฐานะ มีแท่นประทับหรือแท่นประดิษฐานปิ่นวิบัติ เช่น พระบรมสารีริกธาตุ พระพุทธรูปคู่บ้านคู่เมือง เป็นต้น (เทศบาลนครเชียงราย, ๒๕๖๐, น. ๑๖-๒๓)

๔ ราชรถบุษบก ล้านนา

ราชรถติดปะแบบเชียงใหม่

ราชรถติดปะแบบลำพูน

ราชรถติดปะแบบเชียงใหม่

ราชรถติดปะแบบเชียงใหม่

ราชรถติดปะแบบพะเยา

ราชรถติดปะแบบน่าน

ราชรถติดปะแบบลำปาง

ราชรถศิลปะแพร์

ช่างผู้ออกแบบ : ดร. ถวัลย์ ดัชนี, อ.บุญมา บุญประสิทธิ์
และช่างแกะสลัก จังหวัดแพร์

ขนาดราชรถ : กว้าง ๒.๕๕ เมตร ยาว ๘.๕๐ เมตร สูง ๕ เมตร

ปีที่สร้าง : พ.ศ. ๒๕๕๔

ความโดดเด่น : งานสลักไม้สักทองอันเป็นไม้นามขื่อของเมืองแพร์

ลักษณะราชรถ : ตัวราชรถประกอบด้วยพญานาค
เหรา หงส์ และสิงห์ สัตว์ชั้นสูงใน
ศิลปกรรมล้านนา แกะสลักด้วย
ซุงใหญ่ท่อนเดียว เพื่อสื่อให้เห็นถึง
ความงามของเนื้อไม้สักทองของ
เมืองแพร์

ภาพ : ราชรถศิลปะแพร์ (เทศบาลนครเชียงราย, ๒๕๖๐, น. ๓๓)

ราชรถศิลปะเชียงใหม่

ช่างผู้ออกแบบ : ดร. เฉลิมชัย ไหมพิพัฒน์

ขนาดราชรถ : กว้าง ๒.๗๕ เมตร ยาว ๖.๕๐ เมตร สูง ๕.๒๐ เมตร

ปีที่สร้าง : พ.ศ. ๒๕๕๕

ความโดดเด่น : เส้นสายลวดลายอ่อนช้อย

ลักษณะราชรถ : ราชรถมีลวดลายลงรักปิดทอง
อย่างล้นหนา รูปเทวดาพนมกร อธิษฐานจากรูปปั้นที่
วัดเจ็ดยอด เชียงใหม่ มีลายเส้นที่อ่อนหวาน ช่างแกะ
สลักด้วยไม้ มีความประณีต

ภาพ : ราชรถศิลปะเชียงใหม่ (เทศบาลนครเชียงราย, ๒๕๖๐, น. ๓๙)

ราชรถศิลปะเชียงใหม่

ช่างผู้ออกแบบ : อ. พรมมา อินยาศรี

ขนาดราชรถ : กว้าง ๒.๑๐ เมตร ยาว ๔.๕๐ เมตร สูง ๕.๑๐ เมตร

ปีที่สร้าง : พ.ศ. ๒๕๕๘

ความโดดเด่น : ดุนและสลักลายโลหะ

ลักษณะราชรถ : ราชรถใช้อะลูมิเนียมเป็นวัสดุในการสร้างสรรค์ผ่านงานดุนและสลักลายจากฝีมือช่างกลุ่มหัตถศิลป์ล้านนา วัดศรีสุพรรณ จ. เชียงใหม่ สร้างเป็นรูปปราสาท ๘ เหลี่ยม ผสมผสานงานช่างและศิลปะจากอิทธิพลพม่า ไทยใหญ่ ไทยลื้อ และไทยเขิน

ภาพ : ราชรถศิลปะเชียงใหม่ (เทศบาลนครเชียงใหม่, ๒๕๖๐, น. ๔๕)

ราชรถศิลปะลำพูน

ช่างผู้ออกแบบ : อ. โชติวัฒน์ วรรณศิลป์สุวรรณ

ขนาดราชรถ : กว้าง ๒.๖๐ เมตร ยาว ๖.๗๐ เมตร สูง ๕.๖๕ เมตร

ปีที่สร้าง : พ.ศ. ๒๕๕๘

ความโดดเด่น : งานศิลปะที่ได้รับอิทธิพลจากวัดพระธาตุหริภุญไชย
จ.ลำพูน

ลักษณะราชรถ : หนัก ๕ ตัน มีลักษณะครึ่งนาค
ครึ่งนก เพื่อทำให้ดเบาแต่แข็งแรง สะท้อนถึง
พลังศิลปะลำพูนที่มีความเข้มแข็งและบึกบึนของ
ศิลปะเขมรผสมอยู่

ภาพ : ราชรถศิลปะลำพูน (เทศบาลนครเชียงใหม่, ๒๕๖๐, น. ๕๖)

ราชรถศิลปปะแน

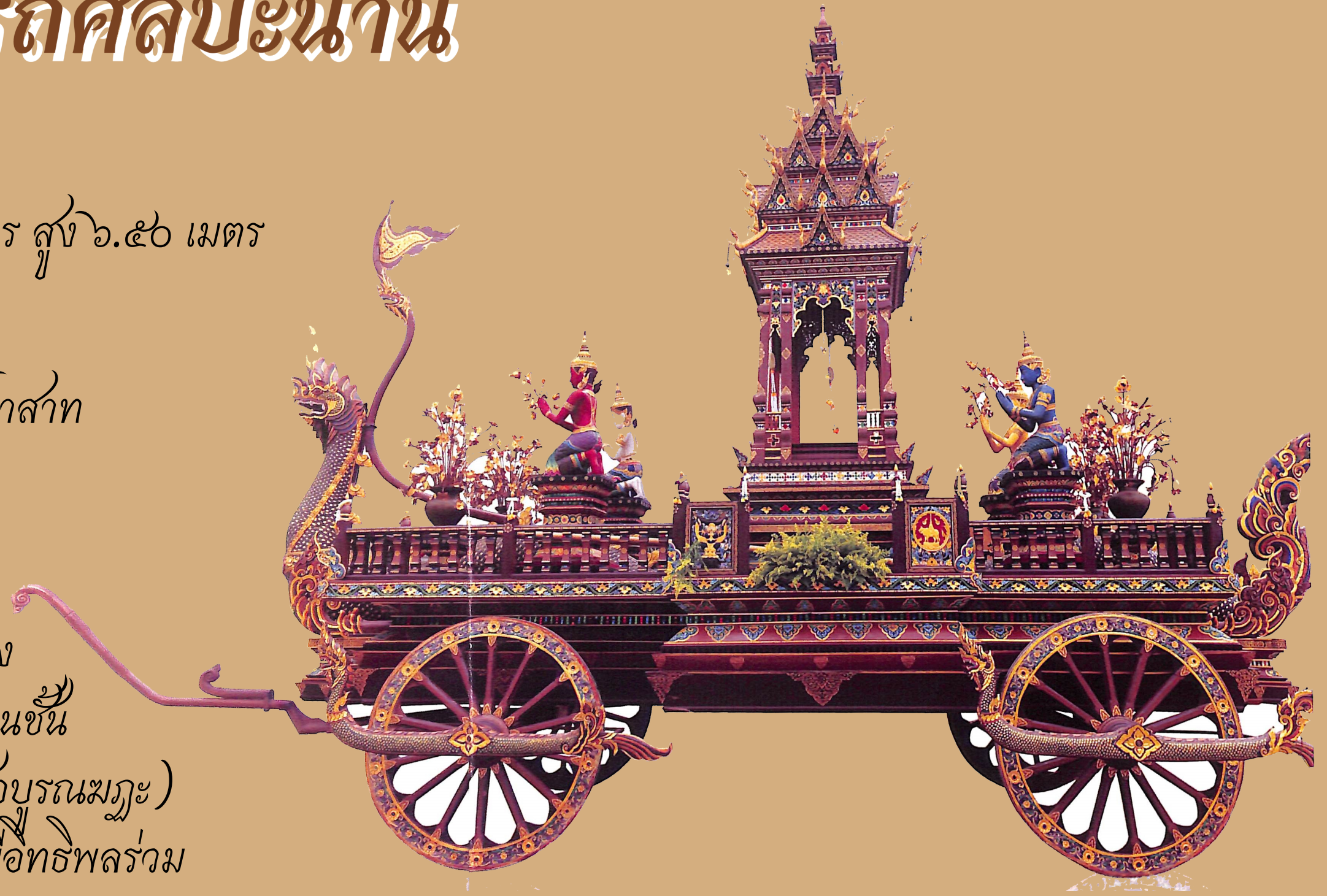
ช่างผู้ออกแบบ : อ. ไขต์วัฒน์ วรรณศิลปสุวรรณ

ขนาดราชรถ : กว้าง ๓.๑๐ เมตร ยาว ๗.๓๐ เมตร สูง ๖.๕๐ เมตร

ปีที่สร้าง : พ.ศ. ๒๕๕๘

ความโดดเด่น : ศิลปะที่ได้รับแรงบันดาลใจจากปราสาท
ในพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติน่าน

ลักษณะราชรถ : ราชรถประดับด้วยลวดลาย
ครุฑแบกงาข้างดำ ลงรักปิดทอง
แบบล้านนา หลังคามีหน้าจั่วซ้อนขึ้น
มีหม้อดอกโลหะอาบทอง (หม้อบูรณฆฏะ)
ตั้งสัญลักษณ์แห่งล้านนา และมีเทพารักษ์
ของศิลปะสุโขทัย

ภาพ : ราชรถศิลปปะแน (เทศบาลนครเชียงราย, ๒๕๖๐, น. ๕๗)

ราชรถศิลปะแม่ฮ่องสอน

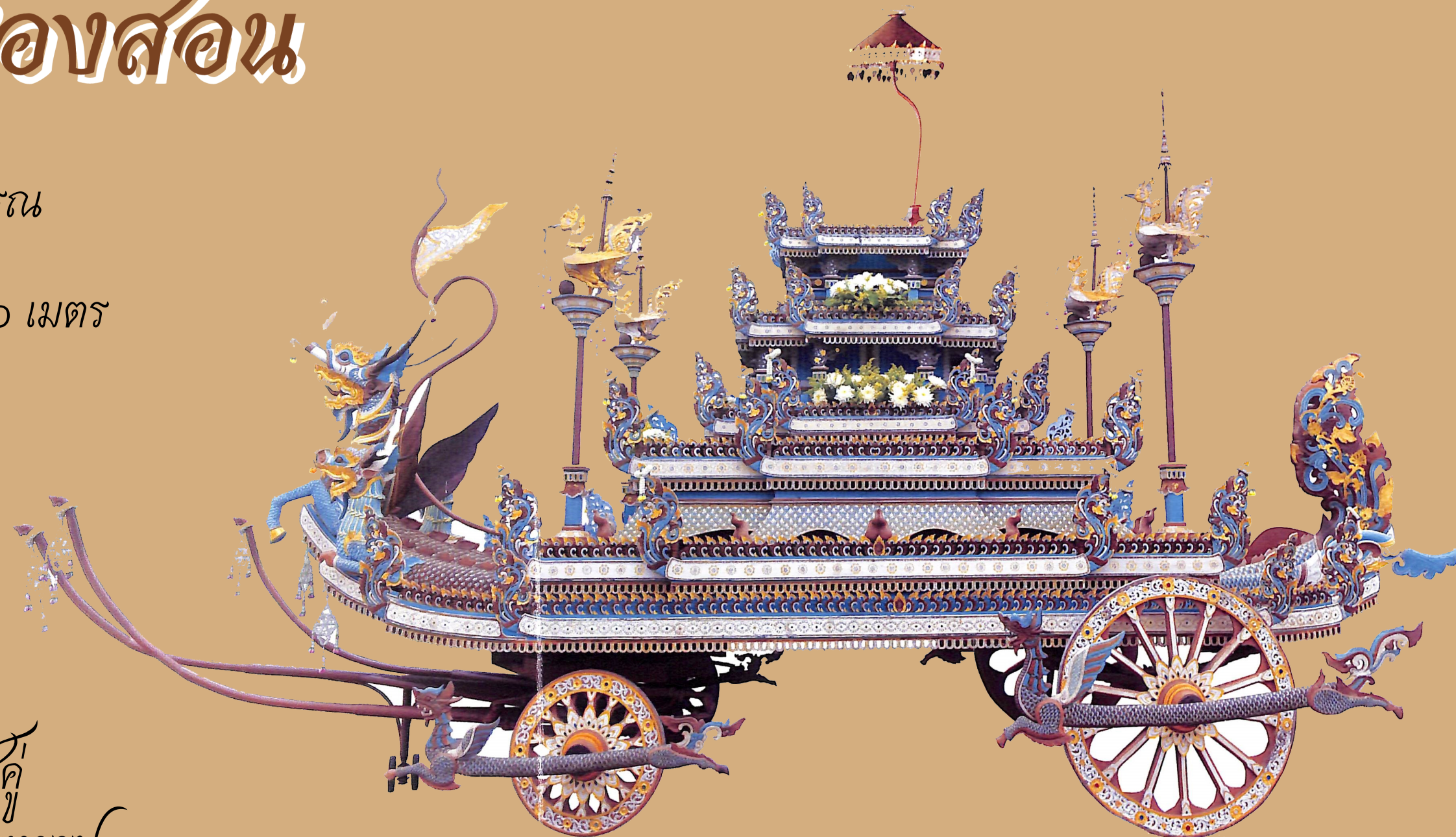
ช่างผู้ออกแบบ : อ. ขจิตวิวัฒน์ วรรณศิลป์สุวรรณ

ขนาดราชรถ : กว้าง ๒.๗๕ เมตร ยาว ๘.๘๐ เมตร
สูง ๕.๕๐ เมตร

ปีที่สร้าง : พ.ศ. ๒๕๕๘

ความโดดเด่น : งานศิลปสัตว์ในจินตนาการ
อิทธิพลชาวไทใหญ่

ลักษณะราชรถ : ตัวราชรถประดับด้วยหงส์คู่
มีเสาหงส์ในแบบมอญ สร้างแทนรองรับพระพุทธรูป
และประดับด้วยสัตว์ในจินตนาการ ที่ผสมผสาน ช่าง
ม้า กว้าง หงส์ เข้าด้วยกัน

ภาพ : ราชรถศิลปะแม่ฮ่องสอน (เทศบาลนครเชียงราย, ๒๕๖๐, น.๖๓)

ราชรถศีลปะลำปาง

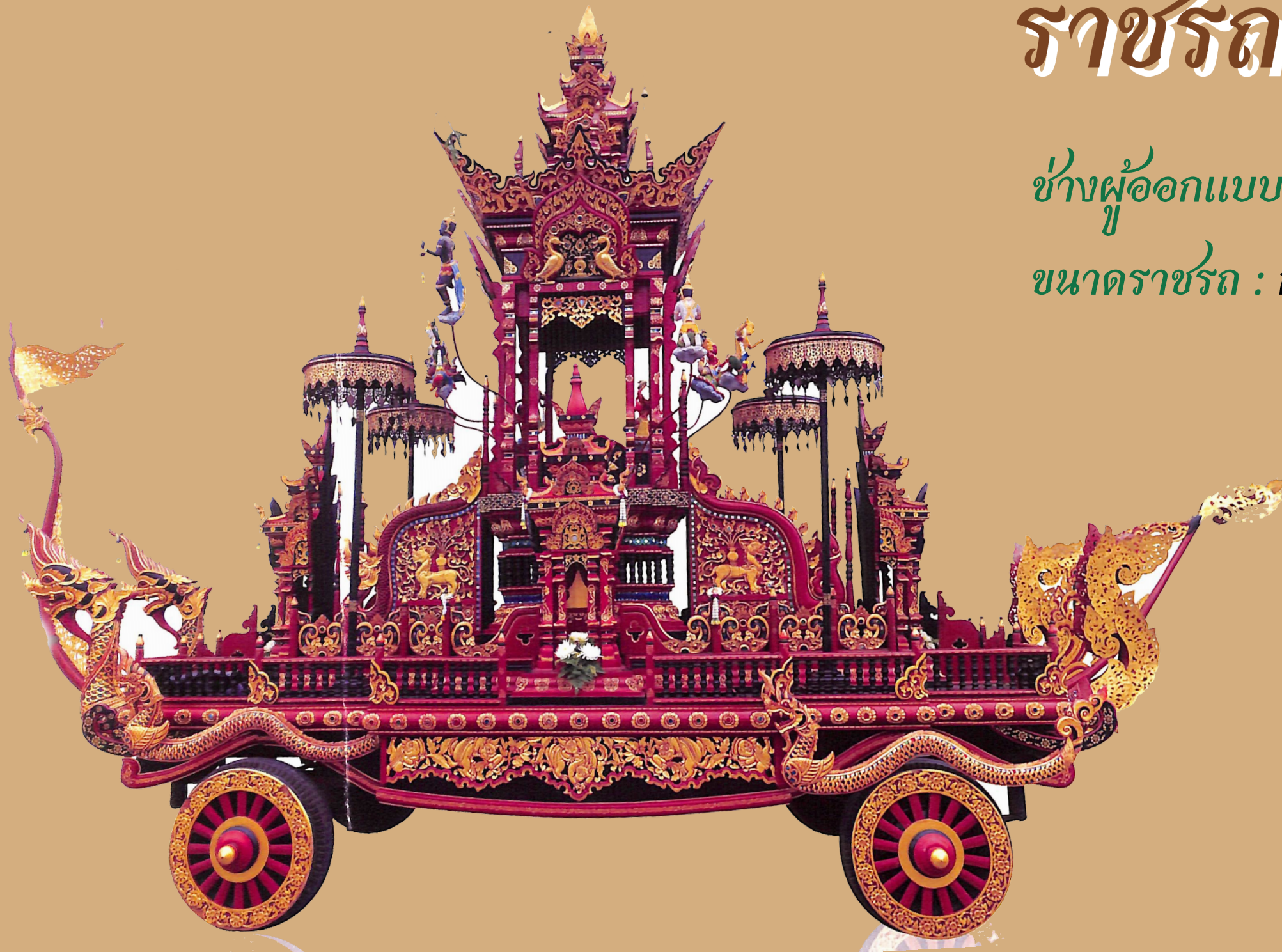
ช่างผู้ออกแบบ : อ. โชติวัฒน์ วรรณศิลป์วรรณ

ขนาดราชรถ : กว้าง ๒.๗๕ เมตร ยาว ๗.๒๖ เมตร สูง ๕.๔๒ เมตร

ปีที่สร้าง : พ.ศ. ๒๕๕๕

ความโดดเด่น : การออกแบบจากซุ้มประตูโขงของ
วัดพระธาตุหลวงลำปาง

ลักษณะราชรถ : ราชรถมีการนำสถาปัตยกรรมเจดีย์
ทรงระฆังคว่ำ (แบบพุกามล้านนา) มาเป็นจุดหลัก
ประดับด้วยลวดลายดอกไม้ติดกระจกสีจากศิลปิน
ที่หาชมยาก เช่น สี่ไฉ่ ธรรมาสัน คานหาบ ตู้พระ
ไตรปิฎก มาประดับตกแต่ง

ภาพ : ราชรถศีลปะลำปาง (เทศบาลนครเชียงราย, ๒๕๖๐, น.๖๙)

ราชรถศิลปะพะเยา

ช่างผู้ออกแบบ : อ. ไขต์วัฒน์ วรรณศิลปสุวรรณ

ขนาดราชรถ : กว้าง ๒.๘๐ เมตร ยาว ๗ เมตร สูง ๕.๓๓ เมตร

ปีที่สร้าง : พ.ศ. ๒๕๕๖

ความโดดเด่น : งานศิลปะสกุลช่างพะเยา

ลักษณะราชรถ : ราชรถมีการนำประติมากรรมหินทราย
ซึ่งมีความโดดเด่น งดงามมาประดับ และตกแต่งด้วย
กระจกสี กระจกเงิน โดยนำมาประดับตกแต่งราชรถใน
เรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา

ภาพ : ราชรถศิลปะพะเยา (เทศบาลนครเชียงราย, ๒๕๖๐, น. ๗๕)

ราชรถศิลปะเชียงใหม่

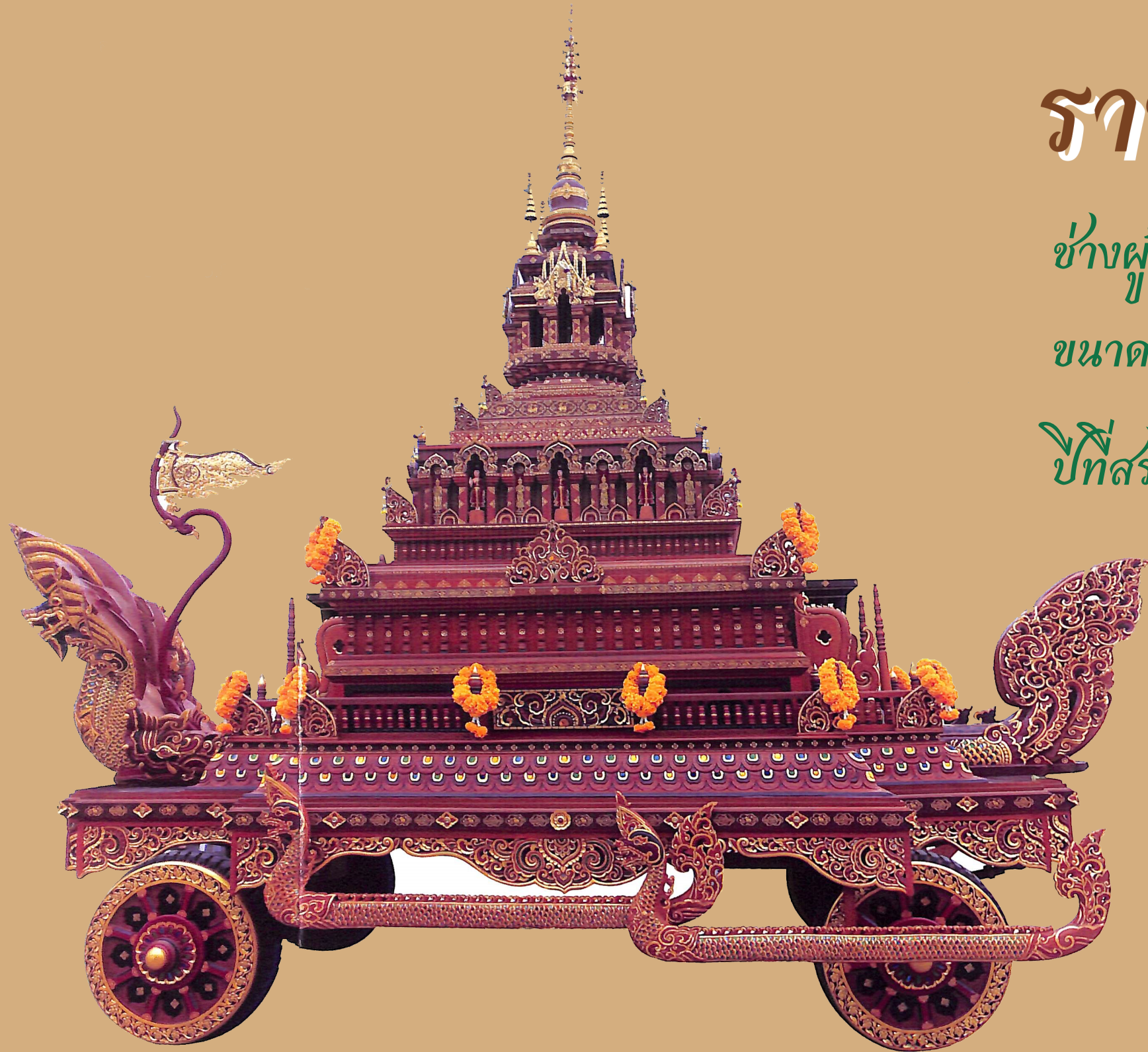
ช่างผู้ออกแบบ : อ. โชติวัฒน์ วรรณศิลป์สุวรรณ

ขนาดราชรถ : กว้าง ๒.๘๐ เมตร ยาว ๕.๓๘ เมตร สูง ๕.๘๘ เมตร

ปีที่สร้าง : พ.ศ. ๒๕๕๘

ความโดดเด่น : จำลองแบบมาจากพระธาตุวัดจำปาสัก

ลักษณะราชรถ : ราชรถมีการจำลองแบบจากพระธาตุวัดจำปาสักมาทั้งคัน มีดอกบัวองค์ระฆังเจดีย์ ลายรูปปั้นรอบเจดีย์ หนาคขอม เน้นเรื่องลายไม้สัก มีกระจกเงินบางส่วน สีส้มเงิน เหลือ เขียว แดง มาประยุกต์ในการสร้างราชรถ ทำให้งานดูโบราณไม่สะท้อนแสงจนเกินไป

ภาพ : ราชรถศิลปะเชียงใหม่ (เทศบาลนครเชียงใหม่, ๒๕๖๐, น. ๘๑)

บทสังคายนา

ราชรถบุษบกล้านนาทั้ง ๔ คัน จาก ๘ จังหวัดในภาคเหนือ ได้แก่ เชียงราย เชียงใหม่ น่าน แพร่ พะเยา ลำปาง ลำพูน และแม่ฮ่องสอน ซึ่งเทศบาลนครเชียงรายได้จัดสร้างตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๕๓ ถึง พ.ศ. ๒๕๕๘ ออกแบบโดยช่างหรือส่ล่่าของแต่ละจังหวัด สะท้อนศิลปประเพณีแสดงอัตลักษณ์ท้องถิ่นของแต่ละจังหวัด ซึ่งในวันที่ ๑ มกราคม ของทุกปี จะเป็นฤกษ์ของพิธีอัญเชิญพระพุทธศตปิณฑลที่วัดเมืองเชียงรายขึ้นสู่ราชรถบุษบกทั้ง ๔ คัน เพื่อแห่ไปประกอบพิธีบนเสด็จเมือง และเคลื่อนขบวนให้ประชาชนได้สักการบูชารอบเมืองเชียงรายเพื่อความเป็นสิริมงคลแก่ชีวิต

ปัจจุบันราชรถบุษบกล้านนาทั้ง ๔ คัน ได้จัดแสดงและเก็บรักษาไว้ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติพระเกียรติ ๕๐ ปี สมเด็จพระศรีนครินทร์ ศูนย์การเรียนรู้ เทศบาลนครเชียงราย อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย เปิดให้เข้าชมความงดงามและเรียนรู้คุณค่าของราชรถซึ่งถือเป็นโบราณวัตถุ ศิลปวัตถุอันเป็นมรดกศิลปวัฒนธรรมและทรัพย์สินทางปัญญาของชาติ ที่ยังคงมีการใช้งาน สืบทอดและอนุรักษ์อย่างต่อเนื่องมาโดยตลอดจากโบราณกาลจวบจนปัจจุบัน

บรรณานุกรม

- กรมศิลปากร. ฐานข้อมูลพระเมรุมาศและเครื่องประกอบพระเมรุมาศ : พระมหาพิชัยราชรถ. [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก <http://phramerumas.finearts.go.th/item.php?itemID=6>. (วันที่ค้นข้อมูล : ๑๙ พฤษภาคม ๒๕๖๔).
- _____. องค์ความรู้ การซ่อมบูรณะงานศิลปกรรมแบบสำนักช่างสิบหมู่ กรมศิลปากร (เครื่องไม้). กรุงเทพฯ : สำนักช่างสิบหมู่, ๒๕๖๓.
- เทศบาลนครเชียงราย. ๙ ราชรถบุษบก : อลังการงานศิลปกรรม หนึ่งเดียวในล้านนา. เชียงราย : เทคโนโลยีปริ้นต์ติ้งเซ็นเตอร์, ๒๕๖๐.
- ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒. กรุงเทพฯ : นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่น, ๒๕๔๖.
- วิจิตวงศ์ ณ ป้อมเพชร. ความสัมพันธ์ ฝรั่งเศส-อยุธยา สู่บันทึกต่างชาติ สะท้อนการเมือง-เศรษฐกิจ-สังคม. [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก https://www.silpa-mag.com/history/article_41397. (วันที่ค้นข้อมูล : ๑๙ พฤษภาคม ๒๕๖๔).
- วิทย์ พิณคันเงิน. เครื่องราชภัณฑ์ : ศิลปะจิตรแห่งเครื่องประกอบพระราชอิสริยยศ. กรุงเทพฯ : อมรินทร์, ๒๕๕๑.